TÓBIÁS ÁRON:

Krúdy és a nők

> **„Az ősz hosszú volt, mint egy fénylő, vörös női hajszál..."**
> ***(Krúdy)***
> **„Mert táncosnő volt és Krakkóba táncolt,**
> **S fehér nyakán halványlila lánc volt..."**
> ***(Kosztolányi: Rózsa – Krúdy Gyulának)***

Honnan a női lélek, az izgató feminitás, az asszonyi természet mélységes ismerete Krúdynál, mely a legapróbb testrészek finomságait sem kerülte el? Ahogyan például hőse, *Nagybotos* (aki az író alteregója, hölgyismerősei szerint erőteljes férfiassága szimbólumaként kapta, becézésül nevét) udvarlási szokásaiba mindjárt beavatja az olvasóit:

„Külön könyve volt Nagybotos emlékezetének a nők fekete szemöldökeiről, amelyek bizonyosan valamely őskori írásjelt példáznak a homlokon. Ezek a szemöldökök jegyezték a nők neveit a régmúlt időkben. Valószínű, hogy a szemöldökük szerint nevezték el őket Nyilasnak, Lágynak vagy Sűrűcskének. Nagybotos, ha sokáig nézte egy idegen nő szemöldökét, lassan rájött a nevére. Más szemöldökük van az Ilonáknak és más a Margitoknak. Az Ilonák bizonyos várakozásteljes, kíváncsi, sohasem kielégült szenvedéllyel rajzolt szemöldököt viselnek; míg a Margitok szemöldöke tudást, meglepetést, kielégülést ígér a férfiaknak. Babonás dolog ez..."

Krúdy Gyulát az életre, a családi otthonban, nem férfiak, hanem nők készítették fel. Elsősorban boszorkányos tudású apai nagy-anyja, akit legidősebb Krúdy Gyula, az 1848-49-es szabadságharc vitéz huszárkapitánya tizenhét éves cigány markotányoslányként mentett ki az ellenség karmaiból Komárom várának feladása után. Azután a nyíregyházi tanyákról származó, borotva éles eszű tirpák cselédlányból tekintélyes ténsasszonnyá tekintélyesedett édesanyja. Akit az apja, idősebb Krúdy Gyula, miközben másfél évtized alatt védőügyvédként elszánt gyilkosokat sorra mentett fel a bíróság előtt, csupán Gyula fia érettségije előtt vezetett, titokban oltár elé Budapestre felutazva, a Teréz templomban.

A nyíregyházi Krúdy-ház ezután hamarosan megüresedett a férfiaktól. Az apa – vagy féltucatnyi gyermek hátrahagyása után, akik közül a már leérettségizett író-fiú volt a legidősebb – az 1900. évre virradó Szilveszter éjszakáján, váratlan szívrohamban hunyt el. „Nem jött át a XX. századba" – siratta el, íróként fia, aki a temetés előtt, édesapja 520 Korona értékű aranyóráját még a hagyatéki leltár felvétele előtt magához vette és vele utazott vissza Budapestre. Sürgető szüksége volt pénzre: előtte néhány nappal, 1899. december 27-én volt az esküvője...

A nagypapa régebben eltávozott Nyíregyházáról, felesége mellől, egy balkézről szerzett, jóval fiatalabb, sűrű szemöldökű asszonynyal. Ferenc József – kibékülvén a nemzettel – legidősebb Krúdy Gyulát nevezte ki a frissiben felállított budapesti Honvéd Menház parancsnokának, ahol a megvénhedt 48-49-es hadfiak most már gondtalanul tengethették tovább napjaikat.

Mit tanulhatott otthon, e két varázsos asszonytól az 1878-as évjáratú, elsőszülött fiúgyermek? Az író 1960-as években még élő, legkisebb testvérhúga, özvegy dr. Votisky Gézáné Krúdy Ilona így vallott előttem magnetofonra édesanyjukról: – Krúdy Gyula sose lett volna az, ha nem Csákányi Júlianna az édesanyja. Mert neki volt az a csillogó fantáziája... Apám egy minden fantázia nélküli reális ügyvéd volt. Szüleim házassága szerencsés vérkeveredésnek számít: egy nagyon egyszerű parasztcsaládból származó anya és az úri középosztályból jött dzsentri-apa...

A nagymama, Radics Mária egyformán otthonos volt az álomfejtésben, a tenyérjóslásban, a kártyavetésben, meg a gyógyfüvekkel történő orvoslásban. Miután férje elhagyta, megyeszerte híres ügyvéd fia házába költözött, harcias menye nem kis bosszúságára... A tekintélyes külsejű épület udvari traktusán rendezkedett be. Hamarosan egymás kezébe adták a kilincset Nyíregyháza csodákra áhító asszonyai és leányai, testi vagy lelki nyugtalanságaik csillapítása céljából. A tágra nyitott szemű kisfiú, legifjabb Krúdy Gyula ott húzódott meg nagymamája „bűvös szobájá"-nak legsötétebb sarkában. Így véste elméjébe a különféle vajákos varázslatokat.

Miután Krúdy Gyula leérettségizett a ma nevére „hallgató" megyeszékhelybeli főgimnáziumban, jóformán minden lényegeset tudott az előtte álló életről... Ami még a szülői házból hiányzott, azt a hosszúra nyúlt kamaszidők hazulról ellopott órái alatt két életvidám, kivénhedt korhely társaságában élte át, Nyíregyháza kocsmáival ismerkedve. A két „iskolán kívüli" tanár közül az egyik kikopott vándorszínész, a másik egy valamikor tollát briliánsan forgató fővárosi újságíró volt. Mindketten úri kedvüket lelték a tanulékony, tekintélyesre (189 centiméter) nőtt tanítványuk oktatásában.

Mi hiányzott még az első 18 évhez? Önálló életismeret, amit hamarosan pótolt a negyedévig Debrecenben, majd féléven át Nagyváradon eltöltött újságszerkesztőségi gyakorlattal. Ám a korhelykedéssel elmúlatott éjszakák hosszabbak voltak az unalmas nappaloknál. Váradról Dbrecenbe ezt a kétségbeesett levelet küldi barátjának, Zoltai Lajosnak: „Kedves Luikám, ma reggel veszedelmesen berúgva mentem haza, úgy 10 óra felé... Luikám, meg fogok halni hamar. El kell

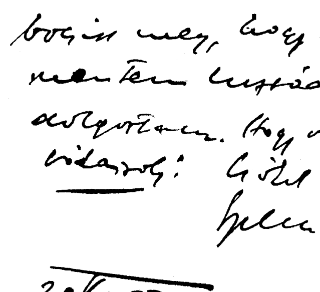

mennem Váradról, mert megdöglöm, mint egy kutya; mindennap részegen, holtrészegen menni haza..."

A fordulatot – ahogyan később a szintúgy előbb Debrecenben, majd Váradon hírlapíróskodó Adynak Párizs –, Krúdynak Budapest jelentette. 1896-ban, a fényes millenniumi ünnepségekre érkezett a fővárosba. Háta mögött tudta – véglegesen – nemcsak az atyai házat, de a vidéki Magyarországot is. *„Írónak készültem, semmi másnak..."* – vallotta. Jóslata alig húszévesen beteljesedett.

Első könyvét (a szimbolikus című *Ifjúság*ot), jó szimattal máris így fogadta az előkelő fővárosi lap kritikusa: „Vidékről érkező vonatokról, a keleti és nyugati pályaudvaron, mindig leszállnak fiatalemberek, akikben hasonló a szándék, álom és akarat. Mint Balzac regényhőse, a magánfogatért, finom szalónok és asszonyokért rajongó Rastignac, derűsen nézik a város embergomolyát..." Ady Endre a *Nyugat* folyóiratban „könnyes, drága, gyönyörű könyv"-nek nevezte *A vörös postakocsi*t, Krúdy egyik későbbi főművét, így írva róla: „a könyv... brilliáns lelki-Röntgene a fiatalság nevezetű betegség egyik legékesebb stádiumának. A művész-psziché diagnózisa s egy kicsit édes szívfájdalmú emléke tíz év előtti budapesti sorsunknak, ellágyulásainknak s az éjszakáknak, melyekben akkori ifjúságunkat meghurcoltuk..."

Ám miként élte mindezt végig a 18 évesen, ismeretlenül Budapestre érkező nagy reményű fiatalember, aki nem akart amúgy „váradiasan" elzülleni? Nők álltak mellé. Ők segítették, nemcsak a mind híresebbé váló író hódolójaként, hanem megérezve benne azt a sajátságosan ritka férfi-tulajdonságot, hogy Ő is értett az udvarláshoz éppenúgy, mint a hódításhoz.

Az első fővárosi kapaszkodót Krúdy Gyula számára egy irodalmi szalon kínálta, a Király utcai „sárkányfejes erkélyű" Pekáry-féle házban, ahol a házikisasszony (írói nevén *Satanella*) hamarosan a felesége lesz. Az alig húsz éves ifjú rajongásig imádja a nála majdnem évtizeddel idősebb Spiegler Bellát, azaz Satanellát... Aki viszont maga is rajongó szeretettel így ajánlja a *Fővárosi Lapok* hasábjain akkor még csak leendő férje első kötetét: „Ifjúság, bűvös varázsló – szelíd ifjúság, szebben meg nem énekelték még – ifjú lányok, íme a könyv, e szép és tiszta könyv, a tiétek, őrizzétek meg, ha hajatok fehér lesz, vegyétek elő és bohó álmaitok életre kelnek..."

Krúdy korai házasságából egymás után három gyermek születik. Ám már a kezdeteknél sem viseli el a szabad, portyázó életre termett, minden esztendővel sikeresebb író egy puha melegségű otthon gyengéd asszonyi karokkal magához ölelő kötelmeit. Hamarosan elköltözik. Majd különféle szállodák meg az Otthon Kör levélpapírján, piros sipkás hordárok útján rendszeresen érkeznek levelek: *„Kedves Bella – bocsáss meg, hogy nem mentem Hozzád – dolgoztam. Hogy vagy? Válaszolj! Csókol: Gyula (mellékelve 30 Korona)"*. Másik pénzbetétes levélke, a Meteor Szállodából: *„Vegyél rajta parfőmöt! Gyula..."* Majd csupán kézírás: *„Kedves, ne bolondozzunk! Gy..."*

Aki ismeri Krúdy korabeli világát, az író fénykorát a milleniumtól az első világháború végéig – amikor majd másodszor is megnősül –, könnyen felismeri azt a négy vágtató paripát, amelyek az író életének száguldó hintóját gyors sebességgel röpítik mindig előbbre. A négy paripa – a Radics-nagymama által lefordítható nyelven – az élettől duzzadó Krúdy négy legyűrhetetlen szenvedélyét szimbolizálja: a kártya, a lóverseny, a nők, meg az italozások. De amíg az első két szenvedélyre semmilyen pénz sem elég – a második kettő szükség szerint, anyagiak nélkül is megoldható... A nők iránti vonzalom meg szenvedély nem kerül pénzbe, az ital, a Krúdy által fogyasztott kocsisbor pedig jóval olcsóbb, mint például a parádi gyógyvíz...

A XX. század első két évtizede kortársi magyar irodalmának legendás alakjává nőtt *A vörös postakocsi*, a *Szindbád utazásai*, meg a többi népszerű Krúdy-könyv írója. Még az első világháború poklából, a frontról is érkezik egy tüzér zászlóstól elragadott levél: „Most az Aranykéz-utcai szép napokat olvasom – bár ez a hely nem a legalkalmasabb az ilyen gyönyörű, finom könyvhöz... Mikor olvasom, érzem a parfüm illatot, körülöttem mozog a sok figura, jobban mondva az a sok figura sok alakban, – sőt még a szerelem is itt-ott illattal vegyülve... Milyen áldás itt a harctéren egy ilyen könyv, amelyiktől olyan szépeket tud álmodni a szegény katona..."

Ám a legtöbb – mi sem természetesebb ennél... – a rajongó nők illatos, színes levelei a hortenzia rózsaszíntől a jácintliláig (mindezekből bő válogatás található a jelen sorok írója által összegyűjtött *Krúdy világa* vaskos kötetében). Pilisi Rózától, a korszak Kaméliás Hölgyétől a titokzatos F. asszonyig, aki Ó-Tátrafüredi szép napokra csábította a daliás férfiút, közbe vetve a vásárcsarnoki termetes kofa asszonyságot, Finkelstein Sárit, aki levelének utóiratában megnyugtatja, jelentkezhet nyugodtan, „nem fogom nyakába sózni portékáimat, pedig gyönyörű rákjaim vannak..."

Az életet mohón habzsoló Krúdy mind türelmetlenebb, és az egykori lángoló lelkes lovag csak a legszükségesebb időt szánja már harmincadik esztendején túl a nőkre.

Legendás a történet, ám korabeli levelek hitelesítik. Krúdyba beleszeretett egy szépséges kávéházi kasszírnő. Végre elérte: vacsorára láthatja vendégül. Az első csalódás akkor éri, amikor az író nem egyedül érkezik. A hórihorgas Don Quijote mellett Sancho Panza, bizonyos Báttaszéki Lajos zugújságíró.

Ketten fogyasztják el a pompás vacsorát, a ropogósra sült kacsasültet. Vacsora és a megfelelő italozás végén feláll a két vendég. Krúdy szertartásosan búcsúzik. A teltkarcsú hölgy – az írónak amúgyis a „töltöttgalamb" kedvelt testalkata – kérleli: maradjon... Krúdy bosszúsan inti le: – Ugyan kedves, a férfiember nem pazarolhat órákat nőkre... A férfiembernek dolga van az éjszakában. A férfiembert várja a kártya, meg az ivócimborák... A háziasszony fenyegetőzni kezd: – Gyula, ha elmész – közben lesújtóan néz Báttaszéki Lajosra –, leugrom az emeletről... Krúdy megvonja a vállát. Kísérőjével tempósan távozik.

Alig értek le a földszintre, a kétségbeesett nő majdnem a nyakába esik... Jó másfél évtized múlva rimánkodó levelet kap Krúdy ugyanettől a már megöregedett asszonytól helyezze el hirdetését ingyenesen abba az újságba, amelyikbe rendszeresen ír, szakácsnői vagy házvezetőnői állásra: „Gondolj vissza a múltra, miattad ugrottam le az emeletről, neked köszönhetem, hogy nyomorék vagyok, miattad vált el a férjem..."

Mire ez a levél megérkezett – a '920-as évek közepén –, Krúdy már a következő életelv szerint osztotta be mindennapjait: *„A férfiember negyven éves kora körül választ a két szenvedély, a nő és az ital között..."*. Ekkor már nem keresett közel sem annyit, hogy a lóverseny pálya vagy a kártyaszobák felé nézhetett volna, jó szívvel és reszkető indulattal, prózai nyelven, teli aranyakkal megrakott zsebekkel...

Krúdy férfi ősze szép életrajzi történettel zárult. Beleszeretett asszony-szeretőjének, aki a Royal Szálloda bérlőjének felesége volt – az író a '910-es években hosszabb ideig meg is lakta ezt a nagykörúti szállodát –, alig felserdült leányába, Zsuzsikába... (A mama is Zsuzsa volt...). A fiatal lány számára lehetett-e vonzóbb férfiú, mint a mama már hosszú ideje tartó viszonyának kedvese, aki ráadásul ünnepelt író?

Az 1918-19-es viharos, forradalmas időkben szöktette meg a Gyöngyvirágnak becézett leányzót a Margitszigetre Krúdy, hogy új életet kezdjen vele, a 21 évvel fiatalabb szerelmes nővel. Akitől hamarosan megszületett legkisebb lánya. Ez volt utolsó fellobbanása. A mértéktelen ivás és a szertelen életmód végképpen aláásták egészségét. A '920-as évek közepétől komolyan rendetlenkedni kezdett sorban a szív, a máj, a tüdő meg a gyomor. Megkezdődött Krúdy hosszú haldoklása, de ez már egy másik történet. Ide illik az író szindbádi alakba foglalt visszatekintése életére, ami egyben – ha úgy tetszik – a magyar irodalom legrövidebb önéletrajzaként is memóriánkba véshető: *„Talán mindenütt voltam. Bálban és temetésen. Erdőben és vízparton. Bűnben és erényben. Sokat utaztam. Most elfáradtam..."*